

*Капелюшний Валерій Петрович,
доктор історичних наук, професор, член-кореспондент НАПН,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка (м. Київ, Україна)
Чубата Марина Валеріївна,
кандидат юридичних наук, доцент
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка (м. Київ, Україна)*

ВИСВІТЛЕННЯ ВІТЧИЗНЯНОГО ТА ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ РОЗВИТКУ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНОГО ТУРИЗМУ В НОВІТНІХ ПУБЛІКАЦІЯХ НАУКОВЦІВ

Історіографічний огляд наявних публікацій з туризмознавства дає нам підстави стверджувати, що в цьому розмаїтті літератури проблематика розвитку історико-культурного туризму чітко окреслюється як самостійний напрям туризмознавчих досліджень.

У публікаціях багатьох дослідників висвітлюються різні підходи авторів до класифікації видів туризму, зокрема за метою, часовими характеристиками та територіальними ознаками. Дискусійним залишається сам перелік видів туризму, адже він варіюється в діапазоні від 15 (мінімальна кількість) – до 85 видів туризму, серед яких для проблематики нашого дослідження найбільш близькими є археологічний, військовий, етнічний, історичний (історико-культурний), культурний, музейний і релігійний туризм, адже спільною метою останніх є ознайомлення з історико-культурною спадщиною. Науковці наголошують, що сьогодні зафіксовано понад 200 визначень поняття культура, тому не дивно, що визначення поняття «культурний туризм» є також дискусійним. У зв'язку з цим його складовими називають культурно-пізнавальний, літературно-художній, історико-археологічний, військово-історичний, історико-архітектурний, релігійно-пізнавальний, культурно-етнографічний та деякі інші види туризму. Що стосується понять історичний та історико-культурний туризм, то вони однозначно трактуються дослідниками як синоніми [1, с.50–59]).

Одним із перших в незалежній Україні монографічних видань, присвячених історії туризму в Україні, стала книга В. Зінченка, в якій автором вміщено фактичний та аналітичний матеріал про основні тенденції розвитку туризму в Україні з найдавніших часів до проголошення незалежності [2]. Важливу інформацію про досвід розвитку історико-культурного туризму вміщено дослідниками в узагальнюючих працях, присвячених історії туризму. Серед них варто виділити два видання І. Смалія [3].

Значну увагу дослідниками приділено й такому аспекту проблеми як роль і значення історико-культурного потенціалу у розвитку історико-культурного туризму. Так, наприклад, у книзі за редакцією М. Мальської «Міжнародний туризм і сфера послуг» вміщено окремий підрозділ 10.4. під назвою «Історико-культурні туристичні ресурси». Автори наголошують, що «Історико-культурний

потенціал, матеріальні та духовні пам'ятки народу дуже важливі для формування світогляду народу, для задоволення матеріальних, у тому числі туристичних, потреб» [4].

Ця констатація авторів не може не викликати думки «А що, невже в Україні подібне не можливе»? Звичайно можливе! Адже в Україні під охороною держави перебувають понад 70 тис. пам'яток історії та культури, серед них понад 12 тис. особливо цінних у туристичному плані пам'яток архітектури, які є зразками монументальних витворів мистецтва, починаючи від III ст. до н. е. [4].

У сучасних дослідженнях з історико-культурного туризму наголошується, що пам'ятки історії та архітектури на території України розміщені нерівномірно. Більшість із них знаходиться в західних областях України, а також у Київській, Хмельницькій, Вінницькій, Чернігівській, Сумській областях та в Республіці Крим. Східні й південні області не є настільки багатими на пам'ятки архітектури, – найдавніші з них датуються XVII ст., що пов'язано з пізнім освоєнням території.

Цікавий фактичний та аналітичний матеріал з досліджуваної проблеми знаходимо в статті С. Кузика та Д. Литвин «Історико-культурні ресурси українсько-польського прикордоння та особливості їх використання для туристичних цілей» [5, с. 475–482]. За проведеними авторами підрахунками, найбільшим за кількістю нерухомих пам'яток на українсько-польському прикордонні є місто Львів (2398). За цим показником обласний центр знаходиться на першому місці серед усіх міст України. На другому місці є місто Перемишль Підкарпатського воєводства, яке можна розглядати як одне із найпопулярніших міст на шляху переміщення туристів із Європи в Україну. Понад 300 нерухомих пам'яток має також Жовківський район Львівської області, де історико-культурним центром виступає місто Жовква. Якщо підсумувати нерухомі пам'ятки в областях і воєводствах, то Львівська область за цим показником знаходиться на першому місці (понад 5 тис. пам'яток), на другому місці – Підкарпатське воєводство (понад 2 тис. пам'яток), у Волинській області і на Люблінщині приблизно по півтори тисячі пам'яток [5, с. 476].

Не менш важливу інформацію подано в статті Т. Скутар «Історико-культурні туристичні ресурси як основа розвитку пізнавального туризму в Чернівецькій області». Авторка констатує, що у Чернівецькій області на державний облік взято понад 2080 історико-культурних пам'яток у т. ч. 241 об'єкт (або 11,6 %) – загальнодержавного значення [6].

Своєю ґрунтовністю серед багатьох публікацій з досліджуваної проблеми виділяється стаття Х. Дорофєєвої «Аналіз впливу наявності об'єктів культурно-історичної спадщини на туристичну привабливість регіону». Авторкою не лише охарактеризовано основні історико-культурні об'єкти, розміщені на території України, але й проаналізовано туристичні потоки в областях країни, що мають визначні історико-культурні пам'ятки. Дослідницею за допомогою кореляційно-регресійного аналізу встановлено вплив наявності об'єктів культурно-історичної спадщини на туристичну привабливість областей України [7, с.184–190].

Ще один аспект нашої проблеми пов'язаний з ґрунтовним дослідженням музеїв України та їх значенням в розвитку вітчизняного історико-культурного

туризму. Це, насамперед, монографія Р. Маньковської «Музеї України у суспільно-історичних викликах ХХ – початку ХХІ століть», де в підрозділі 3.1 подано унікальну інформацію про новітні моделі інтерпретації історико-культурної спадщини [8, с.169–179] та розділ «Музеї як об'єкти краєзнавчо-туристичної діяльності» книги В. Петранівського та М. Рутинського «Туристичне краєзнавство» [9, с.441–531].

Добре відомо, що Україна багата не лише на об'єкти історико-культурної спадщини, а й на національні природні парки. Протягом 2019–2021 рр. В. Гетьманом видано 4 монографії, де фактично вперше ґрунтовно здійснено комплексний аналіз природних і історико-культурних рекреаційних ресурсів України [10].

За останні роки опубліковано значну кількість видань, присвячених проблемам правового регулювання туристичної діяльності, серед яких не лише десятки статей, а й підручники, навчальні посібники, монографії (Більш детально про це див.: [11, с.50–59]). Слабкі сторони нормативно правової бази в контексті проблематики дослідження проаналізовано статті О. М. Кушнірчук-Ставнічої [12, с.72–75]. Науковий аналіз становлення та формування законодавства, що закріплює правовий режим земель історико-культурного призначення ґрунтовно проаналізовано в дисертації О.В. Донець [13].

Що стосується узагальнення та осмислення зарубіжного досвіду державного регулювання розвитком туризму, то варто виокремити публікацію О. Давидової, в якій досліджено моделі державного регулювання туристичною діяльністю у країнах-лідерах надання туристичних послуг. [14]. Ця тема отримала своє продовження у дослідженні А. Карпенка та Ю. Гурбика «Сучасні моделі державного регулювання туризму», на думку яких в сучасних складних соціально-економічних та посткоронавірусних умовах, коли постраждали усі туристичні напрямки й підприємства, а також були вжиті жорсткі безпрецедентні заходи щодо обмежень на подорожі при поширенні пандемії COVID-19 запровадження в Україні централізованої моделі державного регулювання туризму сприятиме зменшенню впливу кризових явищ на досліджувану галузь. Дана модель визначає туризм пріоритетною галуззю національної економіки і характерна для держав, які відносять його до одного з основних джерел фінансових надходжень до бюджету [15, с.26].

Розгляд матеріалу про моделі державного регулювання розвитку туристичної діяльності в країнах-лідерах свідчить про те, що окремі елементи механізмів державного регулювання доцільно використовувати в розвитку туристичної галузі України з урахуванням її історико-культурного та природного потенціалів. Все це свідчить, що багато аспектів досліджуваної проблеми потребують більш ґрунтовного вивчення, узагальнення і осмислення.

Література:

1. Історико-культурний туризм: український та світовий досвід. Збірник матеріалів Міжнародної наукової конференції. К.: Фоліант, 2019. 331 с.
2. Зінченко В. А. Молодіжний туризм в Українській РСР у 70–80-х рр. ХХ ст. К.: Інститут історії України НАН України, 2004. 240 с.
3. Смаль І. В. Історія туризму в іменах, подіях, термінах. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2019. 160 с.; Смаль І. В. Нариси історії туризму. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2019. 220 с.

4. Мальська М. П., Антонюк Н. В., Ганич Н. М. Міжнародний туризм і сфера послуг. Київ: Знання, 2008. 661 с.
5. Кузик С., Литвин Д. Історико-культурні ресурси українсько-польського прикордоння та особливості їх використання для туристичних цілей. *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*. 2012. №21. С.475–482.
6. Скутар Т. Історико-культурні туристичні ресурси як основа розвитку пізнавального туризму в Чернівецькій області. URL: <http://buk-visnyk.cv.ua/naukova-dumka/727/>
7. Дорофєєва Х.М. 7 Аналіз впливу наявності об'єктів культурно-історичної спадщини на туристичну привабливість регіону. *Економіка і суспільство*. 2017. №13. 7 С.184–190.
8. Маньковська Р. В. 8 Музеї України у суспільно-історичних викликах ХХ – початку ХХІ століть. Львів: Простір-М, 2016. 408 с.
9. Петранівський В. Л., Рутинський М.Й. Туристичне краєзнавство. К.: Знання, 2008. 576 с.
10. Гетьман В.І. Ландшафтне різноманіття і репрезентативність природно-заповідного фонду України. К.: Талком, 2021. 108 с.; його ж. Українські Карпати і Полісся у національних природних парках. К.: Талком, 2020. 216 с.; його ж. Екотуризм: національні природні парки і біосферні заповідники. К.: Талком, 2019. 143 с.; його ж. Національні природні парки Лісостепу і Степу України. К.: Талком, 2020. 284 с.
11. Капелюшний В.П., Чубата М.В. Історико-культурний туризм в Україні та країнах Європи: висвітлення в літературі його суті, змісту, історії розвитку та досвіду правового регулювання // *Історико-культурний туризм: український та світовий досвід. Збірник матеріалів Міжнародної наукової конференції (Київ, 5 квітня 2019 р.)*. К.: Фоліант, 2019. С.50–59.
12. Кушнірчук-Ставнича О.М. Нормативно-правове забезпечення використання і охорони туристичних ресурсів Карпатського регіону України. *Економіка та держава*. № 8. 2015. С.72–75.
13. Донець О. В. Правовий режим земель історико-культурного призначення. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук. Харків. 2010. 218 с.
14. Давидова О. Г. Моделі державного регулювання розвитку туристичної діяльності: світовий досвід. *Ефективна економіка*. 2012. № 10. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1480>
15. Карпенко А., Гурбик Ю. Сучасні моделі державного регулювання туризму. *Регіональні аспекти розвитку продуктивних сил України*. 2020. Вип. 25. С. 23–30.

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ
УКРАЇНИ**

**Гуманітарно-педагогічний факультет
Кафедра міжнародних відносин і суспільних наук**

**ІНСТИТУТ ПОЛІТИЧНИХ І ЕТНОНАЦІОНАЛЬНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ
ім. І.Ф. КУРАСА НАН УКРАЇНИ**

ІНСТИТУТ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ НАН УКРАЇНИ

ЧОРНОМОРСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ПЕТРА МОГИЛИ

**ЧЕРКАСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ БОГДАНА
ХМЕЛЬНИЦЬКОГО**

ЯГЕЛЛОНСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ (Республіка Польща)

ФОНД ГЕРДИ ХЕНКЕЛЬ (Німеччина)

УНІВЕРСИТЕТ МАЙНЦА ІМЕНІ ЙОГАННА ГУТЕНБЕРГА (Німеччина)

КАГУЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ П. ХАШДЕУ (Молдова)

МУЗЕЙ КАРОЛЯ І В БРАЇЛІ (Румунія)

ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ

МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

**«УКРАЇНСЬКА ДИПЛОМАТІЯ:
СТАНОВЛЕННЯ, РОЗВИТОК ТА ПЕРСПЕКТИВИ»**

10 квітня 2025 р.

м. Київ

Українська дипломатія: становлення, розвиток та перспективи / за матеріалами Міжнародної науково-практичної конференції. Київ, 10 квітня 2025 р. Київ, 2024. 357 с.

Збірник наукових праць укладено за матеріалами Міжнародної науково-практичної конференції «Українська дипломатія: становлення, розвиток та перспективи», яка була організована кафедрою міжнародних відносин і суспільних наук гуманітарно-педагогічного факультету Національного університету біоресурсів і природокористування України 10 квітня 2025 р. Наповнення рубрик синхронізовано з основними напрямками роботи конференції і охоплює широке коло питань щодо витоків, традицій, розвитку та перспектив української дипломатії; аналізу стану дипломатії в умовах сучасних глобальних викликів та стратегічних пріоритетів світової, європейської та вітчизняної дипломатії в умовах російсько-української війни.

Видання розраховане на науковців, викладачів, аспірантів, студентів, а також усіх хто цікавиться питаннями сучасних міжнародних відносин та розвитку української дипломатії.

Рекомендовано вченою радою гуманітарно-педагогічного факультету Національного університету біоресурсів і природокористування України (протокол № 10 від 16.05.2025 р.).

Редакційна колегія:

Ткачук В.А., д-р екон. наук, проф. (голова);
Ніколаєнко С.М., д-р пед. наук, проф. (співголова);
Тонха О.Л., д-р сільгосп. наук, проф. (голова);
Любовець О.М., д-р істор. наук, проф.
Харченко С.В., д-р філол. наук, проф.
Хвіст В.О., канд. іст. наук, доцент

Відповідальна за випуск докт. іст. наук, проф. Любовець О.М.

Тези подано в авторській редакції.

Автори тез відповідають за достовірність викладеного матеріалу, за правильне цитування джерел, посилання на них та інших відомостей.

Передруковувати опубліковані в збірнику наукових праць матеріали дозволяється тільки за згодою авторів.